

abstraktných výrazov, ich spredmetňovanie, vizualizovanie a iné spôsoby ich uchopenia vo vedomí používateľa jazyka podľa Ufimcevej členenia boli druhým dôvodom usúvzťažnenia prvého a druhého typu abstraktných výrazov. Z takto rozšíreného okruhu abstrakt sme ako podnetové slová vyčlenili tie, ktoré

1. implikujú kvantitu (abstraktá s príznakom parametra)

výška – hĺbka

množstvo – miera;

2. implikujú kvalitu

– názvy spredmetnených stavov: *zúfalstvo, smrť*

– názvy spredmetnených procesov: *klamstvo, vražda*

– názvy spredmetnených vlastností: *krása, zeleň*

– názvy spredmetnených javov: *tajomstvo, zázrak*.

Druhý súhrnný typ abstraktných výrazov sme získali usúvzťažnením abstrakt, ktoré predstavujú zovšeobecnenie najvyššieho stupňa a zároveň kognitívne kategórie (*substancia, pojem*) s abstraktami predstavujúcimi metajazykové pojmy, ktoré fungujú aj ako termíny vo vedeckej reflexii (*lexéma*). Fúzia oboch typov je logickým dôsledkom ich tesnej funkčnej a významovej spätosti, ktorá je charakteristická pre vzťahy častí a nadradeného celku. Zo zásoby výrazov tohto typu sme vydělili podnetové slová, ktoré sú dostatočne všeobecné a zároveň frekventované:

3. výraz všeobecný, metajazykový, metaabstraktný

– číslo

– slovo

– abstrakcia.

Kvôli zachyteniu predpokladaných relevantných odlišností na hraniciach tradične vymedzovanej konkrétnej a abstraktnej lexiky sme medzi podnetové slová zaradili aj vzorku tzv. kvázikonkrét, ktoré sa v slovenčine bežne vyskytujú ako

4. názvy ireálnych objektov, bytostí

– vodník

– víla

K asociatnému experimentu sme pristupovali s očakávaním, že prinesie rozličné druhy asociácií jednotlivých osôb na to isté podnetové slovo. Pokladali sme to za odraz individuálnych dispozícií vplývajúcich na utváranie asociatívnych zväzkov, z nich spomeňme aspoň skúsenostný komplex subjektu, jeho predstavivosť, expektácie, schopnosť indukcie či momentálne naladenie. Rôznorodosť asociácií by mohla byť aj objektívne podmienená, a to predovšetkým charakterom podnetových slov, ich prvotnou nezakotvenosťou v materiálnom svete, ich pojmovosťou a následne ich širšou interpretovateľnosťou. Počas výskumu sa výsledná množina odpovedí začala jasnejšie štruktúrovať a na väčšej ploche bolo možné lepšie rozpoznať vzájomné

podobnosti a rozdiely, vďaka čomu sa podarilo vyčleniť niekoľko druhov asociácií. Signifikantným sa ukázalo kritérium vzťahu asociácie k prvkom okolia, ďalej hľadisko frekvencie a typ dominancie istého druhu asociácií a slonodruhové vzťahy medzi podnetovým slovom a asociáciou.

I. Pri typizácii odpovedí podľa ich vzťahu k prvkom pomenovateľného súcna sme dostali:

a) *predmetno-situačné asociácie*, ktoré sa evidentne viažu na empiricky zjavné objekty a javy. Príkladom môže byť asociácia plačúca osoba na podnet *zúfalstvo* alebo more na podnet *hĺbka*;

b) *systémové asociácie*, ak ich chápeme ako výsledok súvislostí v rámci jazykového systému, ktorý predstavuje aj prah vnímateľnosti asociácií, pretože ich vybavuje slovnou formou. Na tejto úrovni sa prejavujú aj fragmenty individuálnej jazykovej kompetencie, viditeľné je prepojenie inojazyčných systémov. Typickým príkladom je tu odpoveď word k podnetovému *slovo*;

c) *pocitové asociácie*, ktoré pomenúvajú psychickú reakciu probanda na podnetové slovo alebo všeobecne psychické stavy, ktoré sa viažu na reálnu situáciu, ktoru podnetové slovo pomenúva. Viditeľné je to napr. na asociácii strach k podnetovému *smrť*;

d) *prázdne asociácie*, ktoré neobsahujú plnohodnotný sémantický komponent, interpretovateľný na úrovni informačne nasýtených asociácií, ale potvrdzujú existenciu relácie medzi podnetom a reakciou. Radíme sem odpovede typu neviem, nič, prázdno, nula, alebo aj situáciu, keď asociácia nedostala slovnú podobu. To sa stávalo napríklad pri podnetových slovách *miera, abstrakcia*. Možno v tom vidieť okrem iného aj potvrdenie predpokladu Aristotela a Locka o bezobsažnosti a významovom vákuu niektorých veľmi všeobecných pojmov ako dôsledok tejto ich extenzie. Domnievame sa, že prípady prázdnych asociácií (resp. úplnej absencie asociácií, čo sa však nedá empiricky potvrdiť) na niektoré podnetové slová sú príznačné práve pre metaabstraktá, ktoré len vo veľmi malej miere dávajú používateľom jazyka možnosť sekundárnej konkretizácie, vizualizácie alebo spredmetnenia, v dôsledku čoho sú oslabené nielen možnosti asociovania, ale aj zapojenia týchto pojmov do logických operácií. V našom prípade najväčší podiel prázdnych asociácií mal metaabstraktný výraz *abstrakcia* a potom názvy jazykovo spredmetnených javov (*tajomstvo, zázrak*) a niektoré výrazy s významom parametra (*miera*).

Z hľadiska frekvencie prevládali predmetno-javové asociácie. Dominovali horizontálne asociácie, t. j. pri porovnávaní reakcií na rôzne podnetové slová, ale aj vertikálne, teda pri porovnávaní odpovedí na ten istý podnetový výraz. Pri každom abstraktnom výraze sa vyskytuje najmenej jedna predmetná, sekundárne konkretizovaná asociácia. Najvýraznejšie sa vizualizácia prejavila pri kvázikonkrétoch (*víla, vodník*) a pri výraze *výška*. Z toho možno usúdiť, že tieto výrazy v procese asociovania vystupujú ako skonkrétene a vizuali-